PALAEOBULGARICA/СТАРОБЪЛГАРИСТИКА, XVIII (1994), 4

Татяна Лекова, Татяна Славова (София, България)

ДЕСЕТИ ЧЕТЕНИЯ НА КАТЕДРАТА ПО КИРИЛОМЕТОДИЕВИСТИКА

11 май — денят на светите братя Кирил и Методий, отново събра преподавателите от Катедрата по кирилометодиевистика в СУ „Св. Климент Охридски" на традиционните им десети четения. Изнесените в четири заседания 15 доклада обхванаха различни проблеми от литературната история, културата и езика на средновековна България. За участие бяха поканени и гости от университети в чужбина — Уилям Федер от Амстердам и Иван Стоянов от Киев, които заедно с членовете на катедрата представиха своите най-нови научни изследвания.

В доклада си Уилям Федер обърна внимание на някои страни от Кирило-Методиевото дело, които според него и днес могат да бъдат открити в системата на обществените норми и които вече повече от XIII века стоят между западния свят и Slavia Orthodoxa. Той се опита да потърси отговор на въпроса, съществува ли съвместимост между нравствените и ценностните системи на източното православие и на Западна Европа, разглеждайки от съвременна гледна точка последиците от разпространението в християнския свят на някои основни Кирило-Методиеви преводи (Скитски патерик, Номоканон, Закон за съдене на хората). Подчертано бе голямото пряко значение на тези преводи за изграждането на обществото, за развитието на науката и особено силният им ефект върху изграждането на правото и формирането на правното съзнание.

Иван Стоянов заслужено привлече интереса на присъстващите към едно потънало в забвение научно творчество — това на Иван Огиенко. Мащабно по обем и обърнато към проблемите на старобългаристиката, все още неиздирено в своята цялост и не напълно познато на широката славистична общественост, то според Иван Стоянов по право трябва да залегне в основите на историята на старобългаристиката в Украйна. Необходимо е да бъдат преоткрити неговите преводи на Новия завет и Псалтира, поредицата „История на църковнославянския език" в седем тома, изследването му за Креховския апостол и още много други научни публикации (над 450).

„Панегириците от XIV в. в сбирката на Хилендарския манастир" бе озаглавен докладът на Климентина Иванова, в който тя разгледа по-обстойно панегириците с бележки от преписвачите. Именно тези приписки според авторката, от една страна, датират ръкописите около 1380—1385 г., а от друга страна, говорят за съществуването на книги от нов извод. К. Иванова стига до заключението, че по всяка вероятност това е времето, когато са започнали да проникват в атонските манастири и първите новоизводни панегирици, съжителствуващи най-напред едновременно със староизводните.

Свои интересни наблюдения за връзката между апокрифите и народната литература въз основа на някои източни легенди за детството на Исус сподели Донка Петканова. Тя изтъкна голямото разнообразие и богатство както на литературните, така и на фолклорните творби за детството на Исус, взаимните влияния между тях и невъзможността да се прокара строга граница между фолклор и литература.

За едно неизвестно епистоларно съчинение от XVII в., споменаващо турското нашествие на Балканите, съобщи Анисава Милтенова. Съчинението се намира в сборник № 494 от сбирката на Румънската академия на науките и включва предимно апокрифи. Все още не е окончателно решен

въпросът, дали тази творба, която разказва за битка между владетел и измаилтяните, е преписана от по-стар извод, или тя е дело на влашки книжовник. Авторката приема като по-вероятно първото предположение.

Определен кръг въпроси, засягащи житийната литература, бяха обект на проучване в два доклада. Първият, изнесен от Нина Гагова, анализира Житието на св. Симеон от Стефан Първовенчани от гледна точка на някои проблеми на ранната православна славянска агиография, свързани с развитието на теологичната аргументация на „новите светци". Според авторката разглежданата творба показва как ранните православни жития на светци от нов, несъществуващ във византийската традиция тип, самостоятелно търсят подходящи образци.

Другият доклад с житийна тематика бе на Емилия Гергова, която оспори някои становища за употребата на понятието „народно" житие във византийската и руската литература. Според нея прилагането на подобни критерии към т. нар. старобългарски „народни жития" (на св. Иван Рилски, св. Прохор Пшински, св. Гавриил Лесновски и св. Йоаким Осоговски) би било пресилено, тъй като те се вписват напълно в традицията на монашеско-манастирската книжнина и макар да се доближават до границата на каноничността, всъщност излизане от рамките на агиографския канон в тях не се регистрира.

В доклада си Иван Добрев предложи своя интерпретация на лигатурата от буквите за п, ρ и ъ в приписката на Георги от Битолския триод (л. 92б), като разгледа нейния прототип в широк културно-исторически контекст. Търсейки моделите на необикновената лигатура, той проследи историята на знака хризмон, историята на семитския символ на възкресението (негов вариант се открива в заглавните инициали на Синайския псалтир), както и историята на знака за Богородица и християнския кръст. Ив. Добрев видя най-ранните прототипи на лигатурата в някои древни неолитни знаци.

Искра Христова представи своите резултати от извършената съпоставка между съставите на изборните апостоли и изборните евангелия. Налагащият се извод е, че първоучителите са използували различни, но близки по произход източници за съставянето на тези библейски книги. Според авторката в Преслав е била осъществена не само редакция на текста, но и на месецословите с допълване вероятно по цариградски образци. Христова предполага, че по-късно в Русия месецословите отново са били редактирани и допълвани.

Докладът на Татяна Славова бе посветен на Архивския хронограф и Тълковната палея, чиито съставители са използували един и същ кръг източници, при това твърде разнородни. Според авторката общият скелет на двата сборника, еднаквият подход при тяхното компилиране, наличието на оригинални части от Йоан-Екзарховия превод на Шестоднева, както и на глаголически следи са указание, че Хронографът и Палеята са възникнали приблизително по едно и също време (X в.) на старобългарска почва.

Някои преводачески особености на Александрията от състава на Архивския хронограф по отношение на използваните гръцки източници разгледа в доклада си Антоанета Делева. Според нея утвърденото в науката мнение за превод от кодекс на редакция B' (издадена от Müller) не може да се отхвърли, но едновременно с това има основания да се твърди, че е бил използуван и кодекс от редакция A' (издадена от Kroll), която досега не е вземана под внимание при изследването на славянската Хронографска Александрия.

В доклада си Петко Петков се спря на лексикалните разночетения в славянската традиция на Скитския патерик. Той установи няколко редакции на текста, като обърна особено внимание на Скалигеровия патерик, носещ явни следи от преславска редакторска намеса. Според проучванията на автора наличисто на преславски лексикални варианти, както и на прабългаризми в неговия текст свидетелствува за връзката му с Преславската книжовна школа.

Лора Тасева и Мария Йовчева предложиха своє виждане за текста на Слово о кръстѣ Носифовѣ по препис от началото на XIV в. в Берлинския сборник. В доклада им бяха приведени редица доказателства в полза на предположението за старинно южнославянско потекло на Словото. Въз основа на лексикални, морфологични и синтактични особености бе направен изводът, че преводът на разглеждания текст може да се свърже с дейността на книжовниците от Преслав.

На някои непроучени употреби на старобългарските възвратни местоимения в трето лице бе посветен докладът на Ренета Александрова, която открива неправилно съотнасяне на тези местоимения в изречения с инфинитивни или причастни конструкции, т. е. в изречения с два или повече

субекта. Обяснението на подобни примери авторката търси както в хиперкоректност от страна на преписвачите, така и в нарушаването на старобългарската норма за задължителна употреба на възвратни местоимения в трето лице.

Последният в четенията доклад на Татяна Лекова разгледа славянските заемки в северногръцките диалекти. Събраният диалектен материал е от района на град Кожани и околните села и градове. Заетите през различни исторически периоди славянски думи са свързани предимно със социално-икономическия живот, бита и земеделския поминък. Татяна Лекова се спря и на тяхната етимология, съответствията им в други славянски езици, както и на някои техни фонетични и морфологични промени при засмането им в гръцки.

В основните доклади и в разисквания-та се поставиха редица филологически и културно-философски проблеми, които би следвало да бъдат обект на по-задълбочено бъдещо изследване.

В последвалата активна дискусия се обсъдиха множеството различия между източното православие и католическа Европа, водещи началото си от Кирило-Методиевото дело, изтъкна се необходимостта от по-дълбоко вникване в нравствената и ценностната система на Slavia Orthodoxa, от по-цялостно изясняване на нейната сложност и инвариантност.

Научната стойност на изнесените доклади, значимостта на разглежданата проблематика, оживените дискусии и творческата атмосфера, съпътстваща работните заседания, както и големият интерес на специалистите към Кирило-Методиевските четения свидетелстват за тяхното утвърждаване като авторитетен научен форум и за несъмнения принос на специализираните срещи от този род за по-нататъшното развитие на старобългаристиката.